

TALABALARNING UZLUKSIZ PEDAGOGIK AMALIYOTINI TASHKIL ETISHNING AYRIM DOLZARB MASALALARI

URAZIMBETOVA BARNO XAITBAEVNA.

*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika
universiteti O'quv metodik boshqarma uslubchisi*

<https://doi.org/10.47689/STARS.university-pp173-182>

Annotatsiya. Maqola talabalarining uzluksiz pedagogik amaliyoti samaradorligini oshirish muammosini o'rganishga bag'ishlangan. Muallif bo'lajak pedagogning kompetensiyalarini rivojlantirish uchun ishlab chiqilgan strukturaviy va mazmunli modelga asoslangan pedagogik universitetning zamonaviy ta'lim muhitida talabalarining o'quv amaliyotini tashkil etishga innovatsion yondashuvni taklif qiladi. Uzluksiz pedagogik amaliyotni 4+2 tartibida tashkil etishga qo'yiladigan talablar, uni tashkil etish tamoyillari o'rganiladi. Bo'lajak o'qituvchining rivojlanishini samarali boshqarish uchun pedagogik amaliyot davridagi talabalar faoliyati turlarining maxsus texnologik xaritalari ishlab chiqilgan. Muallif tomonidan o'tkazilgan izlanish pedagogik amaliyotning joriy etilgan innovatsion modeli samaradorligini tasdiqlash imkonini berdi.

Калит сўзлар: pedagogik amaliyot, innovatsion model, pedagogik ta'lim, ta'lim tizimi, zamonaviy ta'lim tizimi, pedagogik amaliyotni 4+2 tartibi, uzluksiz pedagogik amaliyot

Bugungi globallashuv sharoitida zamonaviy ta'lim tizimi hozirgi jamiyat rivojlanishining ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari va qarama-qarshi ziddiyatli xarakterga ega bo'lgan ko'plab o'zgarishlar bilan qamrab olingan. Bir tomondan, ta'lim tizimi mamlakatdagi umumiy moliyaviy-iqtisodiy, kadrlarga oid va tashkiliy muammolar bilan bog'liq obyektiv va subyektiv qiyinchiliklar bilan yuzma-yuz turibdi.

Uzoq o'tmishda ham ta'lim tizimining asosiy vazifasi o'z faoliyatini professional tarzda amalga oshirishga qodir bo'lgan intellektual, yuqori malakali kadrlarni yetishtirish, yetuk mutaxassislarni jamiyatga tarbiyalab berish bo'lgan.

Pedagogika ta'lim sohasi talabalarining malakaviy pedagogik amaliyotini tashkil etish tartibi to'g'risidagi Nizom "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2018-yil 5-iyundagi PQ-3775-son qarorlariga muvofiq oliy ta'lim muassasalari bakalavriat ta'lim yo'nalishlari sinov-tajriba asosida malakaviy pedagogik amaliyotini o'tash tartibini belgilaydi[1].

Pedagogik ta'lim sohasini yanada takomillashtirish, zamonaviy bilim va pedagogik texnologiyalarni qo'llash ko'nikmalariga ega, mamlakatimizni ijtimoiy-

iqtisodiy rivojlantirishda munosib hissa qo'shuvchi yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash uchun professional pedagog kadrlar yetkazib berish, sohaga ilg'or ta'lim texnologiyalarini joriy qilish, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida belgilangan vazifalarni amalga oshirish maqsadida qator vazifalar joriy etildi[2].

Zamonaviy ta'lim taraqqiyotining yangi bosqichida pedagogika oliy o'quv yurtlari oldida turgan muhim vazifalardan biri bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlash jarayonini takomillashtirishdan iboratdir. Zamonaviy ta'lim tizimi, unga xos bo'lgan innovatsion jarayonlar, umumiy va oliy ta'limni modernizatsiyalash va hokazolar zamonaviy pedagogik ijodkorlik qobiliyatiga, axborot texnologiyalarini puxta egallagan, pedagogik faoliyatning individual uslubiga ega bo'lgan kadrlarni tayyorlash muammosini dolzarb qilib qo'ymoqda.

Ta'lim — bilim berish, malaka va ko'nikmalar hosil qilish jarayoni, kishini hayotga va mehnatga tayyorlashning asosiy vositasi. Ta'lim jarayonida ma'lumot olinadi va tarbiya amalga oshiriladi. Ta'lim tor ma'noda o'qitish tushunchasini anglatadi. Lekin u faqat turli tipdagi o'quv yurtlarida o'qitish jarayonini emas, oila, ishlab chiqarish va boshqa sohalarda ma'lumot berish jarayonini ham bildiradi[3].

Tadqiqot muammosining dolzarbligi talabalarning uzluksiz pedagogik amaliyoti samaradorligini oshirish muammosini o'rganish bilan bog'liq. Zamonaviy ta'lim maskani o'qituvchisi chuqur nazariy bilim va yuksak pedagogik mahoratga ega bo'lishi lozim, shuning uchun pedagog kadrlar tayyorlash sifati va malaka darajasini oshirish zarurligiga katta e'tibor qaratiladi. Bu o'z navbatida, pedagogika ta'lim maskanlarida o'quv jarayonini, jumladan, uzluksiz pedagogik amaliyotni o'qituvchilar amaliy tayyorgarligining muhim shakli sifatida takomillashtirishni taqozo etadi.

Bo'lajak pedagog kadrlarni tayyorlash tizimida uzluksiz malakaviy pedagogik amaliyot muhim o'rin tutadi. Talabalarning kasbiy-pedagogik tayyorgarligining muvaffaqiyati ma'lum darajada uning mazmuni va tashkil etilishiga bog'liq.

Hozirgi zamon o'qituvchisiga bugungi kun yangi talablari qo'yilmoqda. Zamonaviy pedagog o'zini doim nazorat qila olishi va baholash malakasini egallashi, yangi pedagogik g'oyalarni ishlab chiqarish, o'z faoliyatini doimiy takomillashtirib borishi, kasbiy sifatlarini rivojlantirishi, zamonaviy axborot texnologiyalarini dars jarayonida qo'llay olish ko'nikma va malakalariga ega bo'lishi, o'z imkoniyatlarini obyektiv baholay olishi zarur. Kompetentli o'quvchini tayyorlashda pedagogika oliy o'quv yurtlarini bitirayotgan bo'lajak pedagoglarning o'zlari ham kompetent pedagog bo'lib yetishib chiqishlari zaruriy shart hisoblanadi.

Zamonaviy ta'lim tizimining rivojlantirishda unierkinlashtirish va insonparvarlashtirish, shaxs-jamiat-davlat uchun ta'limning rolini qayta ko'rib chiqish bilan bog'liq ijobiy tendensiyalar paydo bo'ldi. So'nggi yillarda rivojlantiruvchi ta'limdan o'zgaruvchan ta'limga tobora izchil o'tish, ko'p bosqichli mutaxassislar tayyorlashni rivojlantirish, o'quv jarayonida o'zgaruvchan dasturlar va o'quv qo'llanmalar, ta'limning turli konsepsiyalarini ishlab chiqish kabi variativ (variativ (lot. - o'zgaruvchan) ta'lim - fuqarolarning turli xil ta'lim ehtiyojlariga yo'naltirilgan, muayyan madaniyatga, yashash hududi xususiyatlariga va jamoat manfaatlari va vazifalariga moslashtirilgan ta'lim) [4] ta'lim tizimidan foydalanish izchil davom etmoqda. Bularning barchasi oliy pedagogik ta'lim tizimida bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlash jarayoniga yangi talablarni qo'yadi.

Pedagog xodimlarning maqomi jamiyat va davlat tomonidan tan olinadi.

Pedagog xodimlar ijtimoiy qo'llab-quvvatlanadi, o'z kasbiy faoliyatini amalga oshirishi, ularning ijtimoiy maqomi va obro'sini oshirish uchun tashkiliy-huquqiy shart-sharoitlar yaratiladi, shuningdek, o'z huquq va qonuniy manfaatlarini amalga oshirish uchun kafolatlar beriladi[5].

Davlatimiz mustaqillikka erishgandan so'ng keskin o'zgarishlar girdobida mutloq yangi ijtimoiy munosabatlar vujudga keldi va zamonaviy shaxsga nisbatan eski tuzumdan tubdan farq qiladigan bir qator talablar shakllandi. Zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirishda asosan nimalarga e'tibor qaratish kerak: zarur bilimlarni mustaqil ravishda egallash qobiliyati, shu jumladan, o'z oldiga qo'yilgan vazifani hal qilish va uni qayta ishlash uchun zarur bo'lgan ijtimoiy hayotning ko'plab sohalari to'g'risida muhim miqdordagi ma'lumotlarni tahlil qila olish, so'ngra olingan ma'lumotlar asosida atrofdagi voqelikni o'zgartirishga ijodiy yondashish qobiliyati shakllanishi lozim. Aynan ijodkor-mutaxassis shaxsni tarbiyalash oliy ta'limning eng muhim ijtimoiy vazifalaridan biri bo'lib qoldi.

Pedagogik amaliyot – bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda o'quv pedagogik jarayonining asosiy qismi hisoblanadi. Pedagogik amaliyot namunaviy va ishchi o'quv rejasiga mos ravishda amalga oshiriladi. Pedagogik amaliyotning mazmuni amaliyot turiga qarab, kafedrada ishlab chiqilgan dasturiga mos bo'ladi. Pedagogik amaliyot o'quv mashg'ulotlaridan ajralgan holda tashkil etiladi.

Uzluksiz pedagogik amaliyot talabalarni tarbiyalashning samarali shakli sifatida maktab o'quvchilari bilan o'quv va sinfdan tashqari ishlarni olib borishda kasbiy va pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishni ta'minlashga qaratilgan. Shu munosabat bilan amaliyotning umumiy vazifalari quyidagilardan iborat: universitetdagi nazariy fanlarni maktab ishi bilan aloqadorligini ta'minlash; o'quvchilarning o'qish jarayonida olgan bilimlarini kengaytirish, mustahkamlash va tekshirish; o'qituvchining malaka tavsiflari talabalaridan kelib chiqqan holda fan o'qituvchisi va sinf rahbari sifatida pedagogik ishlarni olib borishda asosiy kasbiy-pedagogik ko'nikmalarni shakllantirish; maktab o'quvchilarini ta'lim va tarbiyalashning dolzarb masalalarini o'rganishga talabalarining qiziqishini rivojlantirish; institut bitiruvchilarini o'qituvchilik vazifalarini ijodiy amalga oshirishga tayyorlash.

2022-2023-o'quv yilidan boshlab pedagog kadrlar tayyorlovchi OTM kunduzgi ta'lim shaklida tahsil olayotgan 2-4-bosqich talabalari uchun haftalik o'quv mashg'ulotlari "4+2" tartibida, shu jumladan darslar 4 kuni OTMda, 2 kuni maktabgacha va umumiy o'rta ta'lim muassasalarida amaliyot o'tash tartibida olib borilishi ta'minlanadi. Har yili pedagog kadrlar tayyorlovchi OTM ixtisoslik kafedralari kamida 5 foiz professor-o'qituvchilarini ushbu muassasalar budjetdan tashqari jamg'armalari hisobidan xorijiy davlatlarga tanlov asosida malaka oshirish va stajirovkaga yuborish choralari ko'riladi.

2023-2024-o'quv yili qabulidan boshlab pedagogik kadrlar tayyorlovchi OTMlar qarorga ilovada ko'rsatilgan ta'lim yo'nalishlari bo'yicha sirtqi ta'lim shakliga qabul amalga oshirilmaydi. Pedagogika sohasidagi ta'lim yo'nalishlariga sirtqi ta'lim shakli bo'yicha o'qishga ta'lim tizimida pedagogik faoliyatga oid kamida besh yillik ish stajiga ega bo'lgan shaxslar qabul qilinadi.

Uzluksiz malakaviy pedagogik amaliyotni 4+2 tartibida tashkil etish talabalarni tarbiyalashning samarali shakli sifatida maktab o'quvchilari bilan o'quv va sinfdan tashqari ishlarni olib borishda kasbiy va pedagogik ko'nikmalarni shakllantirishni ta'minlashga qaratilgan. Shu munosabat bilan malakaviy pedagogik amaliyotning

umumiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- 1) Oliy ta'limdagi nazariy fanlarni maktab ishi bilan aloqadorligini ta'minlash;
- 2) talabalarlarning bilim olish jarayonida olgan bilimlarini mustahkamlash, kengaytirish, nazorat qilish va tekshirish;
- 4) o'qituvchining malaka tavsiflari talablaridan kelib chiqqan holda fan o'qituvchisi va sinf rahbari sifatida pedagogik ishlarni olib borishda asosiy kasbiy-pedagogik ko'nikmalarni shakllantirish;
- 7) maktab o'quvchilarini ta'lim va tarbiyalashning dolzarb masalalarini o'rganishga talabalarning qiziqishini rivojlantirish;
- 10) OTM bitiruvchilarining pedagogik vazifalarini ijodiy amalga oshirishga tayyorlash.

Bo'lajak o'qituvchini uzluksiz erkin tarbiyalash jarayonida, shu jumladan, ta'lim subyektni kognitiv mustaqilligini rivojlantirish orqali shakllantirish va yanada rivojlantirish bo'yicha pedagogika fanining mavjud yangi istiqbollari kasbiy ta'lim tizimining holati va uning rivojlanishining hozirgi bosqichida jamiyatimizda sodir bo'layotgan jarayonlar o'rtasidagi tafovut ushbu muammoni yengish uchun rivojlanish jarayoniga ega. Bo'lajak o'qituvchining uzluksiz pedagogik amaliyoti davomida:

- 1) o'quvchi o'zi tanlagan kasbni sevishi, ardoqlashi, kasbidan estetik bahra olishi, sadoqat ila ishlashi lozim;
- 2) o'quvchi o'z mutaxassisligi bo'yicha yetarli bilim, malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishi;
- 3) kasbiga oid normativ-huquqiy hujjatlarni puxta egallagan va amal qilish qobiliyatiga ega bo'lgan;
- 4) milliy-ma'naviy tarbiyachilik xususiyatiga ega bo'lgan pedagogik-psixologik asoslarga amal qilishi;
- 5) zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ta'lim va tarbiya jarayonida tatbiq eta olishi;
- 6) mashg'ulotlarni tashkil etish jarayonida kasbiy mahorat va didaktik asoslarni chuqur o'zlashtirgan bo'lishi;
- 7) o'quvchilarda erkin mustaqil fikrlay oladigan, vaziyatni mustaqil tahlil qila oladigan qobiliyatni shakllantira olish;
- 8) milliy-umuminsoniy qadriyatlar bilan boyitilgan ta'lim-tarbiyaviy bilim berish mahoratiga ega bo'lmog'i lozim.

Talabalarining pedagogik amaliyoti, oliy kasbiy ta'lim mutaxassisliklari asosiy o'quv dasturlarining ajralmas qismi hisoblanadi. Bu barcha turdagi ta'lim muassasalarida o'quvchilarning nazariy tayyorgarligini, ularning amaliy faoliyati bilan o'qish yillari davomida izchil va ma'lum bir tizimda uyg'unlashtirish imkonini beradi. Uning maqsadi talabalar tomonidan turli xil pedagogik faoliyat turlarini amaliy rivojlantirish, zamonaviy o'qituvchining pedagogik madaniyati asoslarini o'zlashtirishdir. Pedagogik amaliyot talabalarni kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi[6]. Amaliyot universitetga biriktirilgan tayanch umumta'lim maktablarida, litsey va gimnaziyalarda ta'lim muassasalari qoshidagi amaliyot to'g'risidagi shartnomalar asosida tashkil etiladi. Pedagogik amaliyot kasb-hunar ta'limining tarbiyaviy maqsad va vazifalarini amalga oshiradi, bo'lajak o'qituvchining pedagogik qobiliyatini tarbiyalaydi va rivojlantiradi, har bir kurs bo'yicha o'z vazifalari, mazmuni va tuzilishiga ega; unda tegishli

muassasalarning bitiruvchi bo'limlari ishtirok etishni nazarda tutadi.

Pedagogik amaliyotni tashkil etish XX asrning 30-40-yillaridan alohida ta'limni tashkil etish shakli sifatida qo'llanila boshlangan. Dastlab u ekskursiya-tadqiqotchilik, metodik-pedagogik amaliyot, stajyor-pedagoglik ko'rinishlarida tashkil etila boshlangan bo'lsa, keyinchalik ijtimoiy-pedagogik amaliyot, yozgi pedagogik amaliyot, o'quv-tarbiyaviy amaliyot shaklida keng qo'llanilib kelgan. Hozirgi vaqtda pedagogika oliy ta'lim muassasalarida o'quv va pedagogik amaliyot tizimli ravishda yo'lga qo'yib kelinmoqa.

Pedagog-kadrlar tayyorlash masalasi bilan bog'liqlikda amalga oshirilgan qator tadqiqot ishlarida pedagogik amaliyotni tashkil etish masalasiga ham e'tibor qaratilgan. Jumladan, respublikamiz olimlaridan N.N.Azizxo'jaeva, M.Quronov, X.Ibragimov, Sh.Majitova, F.R.Yuzlikaev, N.Muslimov, U.Sh.Begimqulov, B.X.Raximov, N.M.Egamberdieva, E.R.Yuzlikaeva, B.M.Turdibaeva, D.X.Nasriddinova, G.A.Maxmutova, R.Yarmatov kabilarning ilmiy-tadqiqot ishlarida pedagogik amaliyotning bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashdagi imkoniyatlari yoritib berilgan.

N.N.Azizxo'jaeva oliy pedagogik ta'limda pedagogik amaliyotni tatbiq etilishining tarixiy asoslarini; M.Quronov milliy tarbiya imkoniyatlaridan pedagogik amaliyot jarayonida foydalanish yo'llarini; X.Ibragimov va Sh.Majitovalar pedagogik amaliyotning bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik mahoratini shakllantirishdagi o'rnini; F.R.Yuzlikaev bo'lajak o'qituvchilarning didaktik tayyorgarligini intensivlashtirishda pedagogik amaliyot muhim vosita ekanligini; N.Muslimov kasb ta'lim yo'nalishi talabalarining kasbiy shakllanishida pedagogik amaliyotning ahamiyatini; U.Sh.Begimqulov oliy pedagogik ta'lim jarayonini axborotlashtirish jarayonida pedagogik amaliyotni tashkil etishda axborot texnologiyalaridan foydalanish yo'llarini; B.X.Raximov va N.M.Egamberdievalar talabalarni kasbiy-madaniy rivojlanishi hamda shaxsiy va kasbiy ijtimoiylashuvida pedagogik amaliyotning afzalliklarini; E.R.Yuzlikaeva talabalarni diagnostik faoliyatga tayyorlashda pedagogik amaliyotni asosiy bosqich ekanligini o'z izlanishlarida yoritib berishgan.

Xorijlik pedagog olimlardan V.A.Slastenin, I.P.Podlasiy, Ye.I.Rogov, V.N.Rudenko, L.M.Mitina, A.G.Morozlarning tadqiqotlarida pedagogik amaliyotni tashkil etishning ayrim masalalari bayon etilgan.

Har bir modul bo'yicha tayyorlanadigan o'quv materiallari o'z ichiga o'qish davrini to'liq qamrab olgan modulli dastur, har bir modul bo'yicha nazariy materiallar (ma'ruza), o'quv-uslubiy tarqatma materiallar, har bir modul bo'yicha individual topshiriqlar, o'quv-ilmiy adabiyotlar ro'yxati, har bir modul bo'yicha mustaqil ishlar uchun topshiriqlar va har bir modul bo'yicha nazorat topshiriqlarini qamrab oladi[7].

Modul o'z ichiga 2-3 ma'ruza va shu ma'ruzalar bilan bog'liq bo'lganamaliy darslar va laboratoriya ishlarini qamrab olishi mumkin. Har qaysi modul bo'yicha quyidagi materiallar tayyorlanadi:

- talabalarining bilimni nazorat qilish uchun testlar;
- individual ishlar uchun topshiriqlar;
- mustaqil ishlar uchun topshiriqlar;
- o'quv-uslubiy tarqatma materiallar;
- o'quv-ilmiy adabiyotlar ro'yxati;
- ishchi o'quv dastur. Har bir modul uchun tarqatma va tasvirli materiallar to'plami tuziladi va ular talabaga mashg'ulotdan oldin beriladi[8].

Modul tavsiya qilinadigan adabiyotlar bilan ta'minlanadi. Har bir talaba materiallarni o'zlashtira borib, bir moduldan ikkinchi modulga o'tadi. Iqtidorli talabalar boshqalarga bog'liq bo'lmasdan test sinovlaridan o'tishlari mumkin[9].

Modulli ta'lim texnologiyasining o'ziga xosliklari va imkoniyatlari esa, G.Selevko, L.D.Stolyarenko, M.A.Panfilov, P.A.Yusyavichene, M.O.Ochilov, B.Fapbepman, J.G'.Yo'ldoshev, H.Caidahmedov, J.Tolipova, U.Hishonaliev, O'.Q.Tolipov, H.H.Azizxo'jaeva, A.S.Kaldibekova, N.M.Egamberdieva, B.S.Baxodirov, M.Axmedova kabilar tomonidan tadqiq etilgan.

Modulli o'qitishning mohiyati shu bilan izohlanadiki, unga ko'ra, ta'lim oluvchi o'ziga taqdim etilgan individual o'quv dasturi asosida mustaqil tayyorgarlik ko'radi. Bu o'quv dasturini bajarish uchun harakatlar rejasi, axborotlar majmuasi, o'qitish natijalariga erishish bo'yicha aniq metodik tavsiyanomalar bo'lishi zarur[10].

Pedagog-kadrlar tayyorlashga doir amalga oshirilgan tadqiqotlar tahlilidan ma'lum bo'ladiki, malakaviy pedagogik amaliyotni modulli ta'lim asosida tashkil etish muammosi alohida tadqiqot obyekti sifatida o'rganilmagan.

Professional kasbiy ko'p bosqichli tayyorgarlikka ega o'quvchilarning uzluksiz pedagogik amaliyoti tizimi kelajakda o'rta-maxsus ta'lim tizimidagi ta'lim-tarbiya jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirish imkonini beradigan bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy malaka va ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Talabalarning pedagogik amaliyotini tashkil etish va o'tkazish darajasi bugungi kun o'qituvchisiga qo'yiladigan talablarga javob bermay qolmoqda.

Shuni ta'kidlash lozimki, malakaviy amaliyot davrida talabalarning ishi ijodiy xarakterga bo'lishi lozim. Talabalar o'z kasbiy majburiyatlarini ijodiy bajarsa, pedagogik topshiriqni hal qilishining samarali shakl va usullarini qidirsas, o'zi tanlagan kasbiga munosabati, pedagogik faoliyatga qiziqishi kasbiy mahorati oshib boradi. Shu nuqtayi-nazardan olib qaraganda malakaviy amaliyot ilg'or ish tajribalarini o'rganish maskani mahorat maktabi hisoblanadi[11].

Talabalarning uzluksiz pedagogik amaliyoti davomida shunga amin bo'ldikki, amaliyot metodisti, o'qituvchi va psixologlari talabalarni nazariy va amaliy tayyorgarligi bo'yicha kelishilgan dasturlarni yaratishga qanchalar intilmasin, ularni mukammal muvofiqlashtirish va to'liq o'rganish muammosini hal qilish qiyin. Agar talaba o'z fanidan o'quv materialini mazmuni bo'yicha dars jarayonida xatolikka yo'l qo'ymasa, uning ushbu fan nazariyasiga tayyorgarlik darajasi yuqori deb hisoblanadi. Agar talaba ta'lim va tarbiya masalalarini mohirona hal qilmasa, sinfdan tashqari mashg'ulotlarni samarali o'tkazishni bilmasa fanni o'qitish metodikasi bo'yicha yetarlicha tayyorgarlik ko'rmagan deb hisoblashadi. Umuman, aksariyat hollarda uzluksiz pedagogik amaliyot jarayonida bo'lajak o'qituvchilarning ba'zilarida amaliyotga nisbatan loqaydlik, davomatning pastligi, dars jarayonlariga yaxshi tayyorgarlik ko'rmaslik, o'quvchilarda darsga nisbatan qiziqish uyg'ota olmaslik kabi loqayd munosabat shakllangan bo'ladi. Bunday salbiy holatlarga pedagogik amaliyot nazoratining sustligi, bo'lajak o'qituvchilarning bilim, ko'nikma va malakalari ustida muntazam ishlamasligi, kelajakda ota-onalarning qistovi bilan kasb tanlash, ta'lim muassasalarida korrupsiya holatlarining mavjudligi kabi holatlar sabab bo'lishi mumkin.

Talabalarning pedagogik amaliyoti jarayonida nazariy tayyorgarligi sustligi salbiy oqibatlarini keltirib chiqaradi va ularning ruhiy holatiga aks ta'sir ko'rsatadi. Salbiy ruhiy holatlar ta'lim jarayonida pedagogik amaliyot samaradorligiga sezilarli ta'sir

ko'rsatadi. Talabalar amaliyotining tahlili shuni ko'rsatdiki, zamonaviy o'qituvchi nafaqat o'z fanini, pedagogika va psixologiya asoslarini bilishi, balki, birinchi navbatda, kasbiy-pedagogik faoliyatning shakllangan malaka va ko'nikmalariga ega bo'lishi lozim, ma'lum yoshdagi maktab o'quvchilari uchun oddiy pedagogik tajriba o'rnatish va amalga oshirish, o'z shaxsiy ta'lim-tarbiya jarayonini shakllantiruvchi pedagogik va psixologik xususiyatlarni anglashi kerak.

So'nggi paytlarda yuzaga kelgan ijtimoiy sharoitlar oliy pedagogika maktabi bitiruvchilari oldiga yangi talablar qo'ymoqda: o'z mahorat va qobiliyatlari, insonparvarlik asoslariga asoslangan shaxsiy fazilatlar bilan insoniyat jamiyati taraqqiyotiga, jumladan, madaniyat yuksalishi va ilm-fan rivojiga ko'maklashish kabi. Shu bois bo'lajak o'qituvchilarning oliy o'quv yurtida o'qishga ongli mas'uliyat bilan munosabatda bo'lishlari, ularning bilim mustaqilligiga qodir bo'lgan mutaxassis va intellektual shaxs sifatida kamol topishining asosiy yo'li sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun ham oliy ta'lim muassasida o'qish jarayonida mustaqillik darajasi yuqori bo'lgan shaxsni tarbiyalash zarur bo'lib, bu talabaning o'qitish amaliyotining asosiy yo'nalishini o'zgartirishni, o'quv jarayonining asosiy yo'nalishini ishlab chiqish va bo'lajak o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi jarayonida kognitiv mustaqillikni rivojlantirish samaradorligini oshirishga qaratilgan tadqiqotlar va chora-tadbirlar qo'llashni taqozo etadi.

Talabalarning nazariy tayyorgarligi va uzluksiz pedagogik amaliyoti o'rtasidagi nomuvofiqlik ularning ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Qoida tariqasida, ruhiy holatlar ekstremal sharoitlarda pedagogik amaliyot samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Talabalar amaliyotining tahlili shuni ko'rsatdiki, zamonaviy o'qituvchi nafaqat o'z fanini, pedagogika va psixologiya asoslarini bilishi, balki, birinchi navbatda, kasbiy-pedagogik faoliyatning shakllangan ko'nikma va malakalariga ega bo'lishi kerak: ma'lum yoshdagi maktab o'quvchilarining psixologik-pedagogik xususiyatlarni bilishi, buning uchun oddiy pedagogik tajriba o'rnatish va amalga oshirish, o'z shaxsiy ta'lim va tarbiya jarayonini shakllantirish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak.

Umuman olganda, uzluksiz pedagogik amaliyotning asosiy maqsadi talabalarni ilmiy nazariya qonuniyatlari va talablari asosida o'quv jarayonini tashkil etishga o'rgatishdir. Shakllangan pedagogik mahorat va malakalarning sifat xususiyatlari, eng avvalo, talaba amaliyoti tarix, pedagogika, psixologiya, ma'naviyat va milliy g'oya, huquq fanlari bo'yicha ilmiy bilimlardan ongli ravishda foydalanishga qay darajada tayanishiga bog'liq. Empirik shakllangan ko'nikma va qobiliyatlar turg'un bo'lib, talaba ijodiy qobiliyatlarning rivojlanishiga to'sqinlik qiladi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturida yangi pedagogik texnologiyani ishlab chiqish, rivojlantirish va uni hayotga tadbiq etishga talaba-amaliyotchilarni o'rgatish alohida ta'kidlangan.

Kadrlar tayyorlashning milliy modeliga muvofiq pedagogik amaliyotning maqsad va vazifalari quyidagilardan iborat:

1) har bir talabaning pedagogik faoliyatga ongli, qiziquvchanlik bilan qatnashishini shakllantirish, pedagogik kasbga muhabbat hissi bilan qarash, hurmatini rivojlantirish va mustahkamlash ijtimoiy, maxsus, pedagogik va psixologik fanlarni chuqur o'rganishga yordam berish;

2) bo'lajak o'qituvchining yangi jamiyat talablariga, shuningdek, mutaxassisning shaxsiy xususiyatlariga javob beradigan kasbiy mahoratlarini egallashiga yordam berish;

3) talaba tomonidan institut auditoriyasida egallangan nazariy bilimlarni chuqurlashtirish va mustahkamlash, ularni o'quvchilar bilan olib boriladigan o'quv-tarbiya ishlar jarayonida mohirona foydalanishga o'rgatish;

4) talabalarni o'quvchilar bilan olib boriladigan o'quv-tarbiya ishlarini nazorat qilish va tanlash uquvi bilan qurollantirish;

5) talabalarni o'quv-tarbiya korxonalaridagi ta'lim-tarbiya ishlarining hozirgi davrdagi holatlari, yangi pedagogik texnologiyalar bilan tanishtirish va o'rgatish;

6) talabalarni psixologiya, pedagogika, bolalar va yosh o'smirlar fiziologiyasi fanlaridan egallagan bilimlari asosida, mustaqil O'zbekiston Respublikasi xalqlarining milliy-madaniy dasturlaridan foydalanib mashg'ulotlar tashkil qilishga o'rgatish;

7) talabalarni o'quvchilarning bilim faoliyatini jadallashtiruvchi har xil usul va metodlarni ko'rgazmali texnik vositalarni, an'anaviy va noan'anaviy dars va tarbiya turlarini foydalanishga jalb qilish;

8) bo'lajak o'qituvchilarni sinf rahbari faoliyatini bajarishga har tomonlama tayyorlash;

9) o'quvchilarning shaxsiy va yosh xususiyatlarini, shakllanish va bilim darajasini o'rganish maqsadida talabalarining ular bilan o'zaro munosabatini tashkil qilish;

10) talabalarni ilg'or zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'rganishga jalb qilish, ularda pedagogik izlanuvchanlikka bo'lgan qiziqishni rivojlantirish, kurs va diplom ishlarini bajarishga yordam berish;

11) talabalarni pedagogik faoliyatga ijodiy va izlanuvchanlik bilan yondashishga, o'z faoliyatini tanqidiy baholashga, mustaqil bilim olishga bo'lgan talabchanlikni shakllantirish;

12) talaba-amaliyotchilarni xalq pedagogikasining bebaho durdonalaridan mohirona foydalanishga o'rgatish. Ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilishda umuminsoniy va milliy qadriyatlar asosida, milliy maktabda milliy tarbiyani muvaffaqiyatli olib borishga o'rgatish;

13) bo'lajak o'qituvchilarni o'qitish ishlarini uyushtirishda o'quvchilarga dunyo va davlat ta'limi me'yorlari talablari darajasida bilim berishga nazariy va amaliy jihatdan tayyorlash.

O'qituvchilarning aksariyat qismi o'zlarining kasbiy faoliyatida barqaror konservativ yo'nalishni ma'qul ko'radilar, ular o'quv jarayonini yangicha tashkil etishning zamonaviy yo'nalishlari va vositalarini mustaqil tanlab pedagogik amaliyotda qo'llashga tayyor emaslar. Hozirgi vaqtda pedagogika fani va amaliyoti rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari o'qituvchidan o'qitish va tarbiyalashda o'z pozitsiyasiga ega bo'lishini taqozo etadi, bu esa o'z navbatida ularning kasbiy faoliyatida amaliy ko'nikmalarning yuqori darajada shakllanishini nazarda tutadi. Mazkur muammolar kasbiy-pedagogik tayyorgarlikning kamchiliklariga asoslanadi, bunda o'qitishning nazariy tarkibiy qismi ustuvor bo'lib, talaba pedagogik qayta shakllanishidagi ommaviy jarayonining obykti sifatida harakat qiladi, shu bilan bog'liq holda, o'qitishning istiqbolli yo'nalishlaridan biri universitetda kasbiy-pedagogik kadrlar tayyorlash samaradorligi pedagogik amaliyotni samarali tashkil etish yo'llarini topishdan iborat.

Talabalarining pedagogik amaliyotini tashkil etish tajribasini tahlil qilish kasbiy ta'lim samaradorligini sezilarli darajada kamaytiradigan, universitetda pedagogik amaliyoti, uni tashkil etishda yagona yondashuvlar ishlab chiqilmaganligi va u yoki

bu darajada umumiy tushuncha va mukammal dasturning yo'qligi bilan bog'liq bo'lgan bir qator muammo va kamchiliklarni aniqlashga imkon berdi.

Pedagogika fani pedagogik amaliyot davrida universitetda bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy-pedagogik tayyorlash muammosini hal qilish uchun muayyan nazariy shart-sharoitlarni ishlab chiqdi.

Talabalarning uzluksiz malakaviy pedagogik amaliyotining mazmunigagina emas, balki uni tashkil etish va o'tkazishga ham e'tibor qaratish lozim. Demak, pedagogik amaliyotni to'g'ri va mohirona tashkil etish bilan uni o'tish jarayonida talabalar:

- talabalar bilan doimiy muloqotda bo'lish va ularning faoliyati va muloqotini nazorat qilish, ularni o'rganish usullarini o'zlashtirish;
- maktabda tarbiyaviy ishlarni tashkil etish tizimi bilan tanishish;
- o'qituvchining ish rejimiga moslashish;
- o'qituvchilar va stajyor talabalar tomonidan o'tkaziladigan ochiq darslar, sinfdan tashqari ishlar va tarbiyaviy tadbirlarga tashrif buyurish va tahlil qilish;
- darslarni, sinfdan tashqari ishlar va tarbiyaviy ishlarni mustaqil tayyorlash va o'tkazish;
- o'qituvchining o'quvchilarning ota-onalari bilan birgalikda ishlash qobiliyatini shakllantirish. Pedagogik amaliyotni tashkil etishning tavsiflangan tizimi talabalarga o'qituvchining ilmiy-uslubiy laboratoriyasiga kirish va kasbiy-pedagogik faoliyatda tajriba orttirish imkonini beradi.

Yosh avlodga ta'lim va tarbiya berish sohasidagi zamonaviy talablar shaxsiy mustaqillik, tashabbuskorlik, o'z-o'zini rivojlantirishga tayyorlik, ijtimoiy va individual ahamiyatga ega faoliyatning yo'nalishlari va usullarini ongli ravishda tanlash, o'z-o'zini rivojlantirishga intilish va o'z ta'limi va tarbiyasining yuqori darajasi bilan uyg'unlikda amalga oshirish kabi shaxsiy fazilatlarni ustuvor rivojlantirishni taklif qiladi. Bunday muammolarni hal qilish ko'p jihatdan professor-o'qituvchilarning tayyorgarligiga, ularning butun ta'lim tizimini modernizatsiya qilish sharoitida kasbiy faoliyatni amalga oshirish qobiliyatiga bog'liq[12].

Kasbiy pedagogik kadrlar tayyorlash metodikasi va texnologiyalarini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari sifatida quyidagilarni taklif qilish mumkin:

- pedagogik oliy o'quv yurti talabalarida prognoz ko'nikmalarini shakllantirish;
- o'qituvchini uning ta'lim faoliyatiga tayyorlashda oliy va o'rta ta'lim muammolarini hal etish;
- talabalar jamoasini ilmiy boshqarish mexanizmlarini yaratish;
- Pedagogik amaliyot jarayonida kursdan kursga talabalarning motivatsion-xushbo'y sohasini o'zgartirish;
- o'qituvchini tayyorlashda shaxsiy-faollik yondashuvi universitetda yetakchilardan biriga aylanishi kerak.

Bo'lajak o'qituvchining kasbiy faoliyatiga tayyorgarlikning protsessual va motivatsion-tuyg'u tomonini aks ettiruvchi ko'rsatkichlar to'plami bo'yicha pedagogik bilim va ko'nikmalar darajasini diagnostika qilish, qayd etish va baholash bo'lib, u o'z navbatida pedagogik amaliyot jarayonida o'zini namoyon qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Oliy va o'rta maxsus ta'lim, Xalq ta'lim va Maktabgacha ta'lim vazirliklarining 2019-yil 5-martdagi 10-q/q-13-4-son qaroriga ilova Pedagogika ta'lim sohasi talabalarining malakaviy pedagogik amaliyotini tashkil etish tartibi to'g'risida muvaqqat nizom.

[2] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 27-fevraldagi PQ-4623-son qarori.

[3] <https://uz.wikipedia.org/wiki/Ta'lim>

[4] https://spiritual_culture.academic.ru

[5] O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 23.09.2020 yildagi O'RQ-637-son 45-modda

[6] Mirzababaeva, K. U. Ingliz tilidan pedagogik amaliyotning maqsad va vazifalari // Yosh olim. - 2019 yil - 49-son (287). - S. 589-591.

[7] Rashidov X., Xabib X. va boshqalar. Kasbiy pedagogika. O'quv-uslubiy qo'llanma. - T., 2007. - B. 15.

[8] Tolipov O', Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyaning tatbiqiy asoslari. O'quv qo'llanma. - T.: Fan. O'zPFITi, 2006. - B. 16.

[9] Avliyokulov N.X. O'qitishning Moduli tizimi va pedagogik texnologiyasi amaliy asoslari, - Buxoro, 2001. - B. 44.

[10] Фарберман Б.А. Прогрессивные педагогические технологии. - Т., 1999. - Б. 15.

[11] Sh.Sh.Olimov, B.T. Juraev. Malakaviy amaliyot. Metodik qo'llanma. -B.: Buxoro davlat universiteti, 2021. - 41 b.

[12] В.И. Тесленко, С.В. Латынцев, Н.В. Прокопьева. Инновационный подход к формированию профессиональных компетенций студентов в период педагогической практике. ВЕСТНИК Красноярского Государственного педагогического университета имени В.П.Астафьева. 64-с